

*Ивана Васиљевић**

ВУК КАРАЦИЋ, НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И САВРЕМЕНИ ПРОБЛЕМИ ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ

Сажетак

У раду се говори о значају који национални идентитет има у току процеса глобализације, чији су утицаји на образовни систем и поимање националног идентитета вишеструки. Смисао рада је да се препознају и сагледају изазови, предности и мане транзиције у образовању, али и последице тог процеса на очување националног идентитета. Рад се састоји из три дела. У првом делу рада теоријски се обрађују савремени проблеми образовања у Србији, процес глобализације као и њен утицај на процес образовања у Србији. У другом делу се анализирају (не)могућности очувања националног идентитета кроз процес образовања. Док је трећи део рада посвећен Вуку Стефановићу Караџићу и његовом доприносу у изградњи српског националног идентитета. Овај рад има за циљ да укаже на потребу за чувањем од заборава дела националних ствараоца кроз образовање, јер тиме чувамо национални идентитет током процеса транзиције узроковане глобализацијом. Вук Стефановић Караџић показао је да традиција и обичаји најбоље илуструју духовни развој једног народа. Отуда је посебна пажња посвећена доприносу Вука Стефановића Караџића, који се залагао за очување националног идентитета и модернизацију као јединство између старог и новог.

* Ивана Васиљевић, докторант, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.

Кључне речи: образовање, глобализација, транзиција, национални идентитет, Вук Стефановић Караџић.

Процес глобализације изнедрио је многе потребе за променама, прилагођавањем и изазовима у свакодневном животу, како на нивоу појединца, тако и на нивоу друштва, државе, нације, институција и др. Идентитет био он лични (индивидуални) или колективни (групни) подразумева развијање сопственог/колективног погледа на свет и формирање односа појединца/групе према друштву. Национални идентитет је колективни групни идентитет, који подразумева неколико компоненти. Отуда Смит¹ указује на вишедимензионалност националног идентитета и наводи његове компоненте: етничка, културна, територијална, економска и правно-политичка. Али, ове компоненте националног идентитета нису непроменљиве категорије. Оне су у сталном додиру са окружењем (припадницима других националних идентитета). Током процеса глобализације ти контакти су интензивирани. Самим тиме су и изазови очувања сопственог националног идентитета већи. Отуда је функција националног идентитета у савременом друштву како Цветковић² наводи: „укорењивање“ модерног индивидуума у новоформирану заједницу (нација), изналажење емоционалних садржаја и културног оквира за политичко деловање и егзистенцијалну утеху у свету који је поништио или радикално преобразио традиционалне облике друштвености, тј. метафизичке утемељене начине организације личног и колективног постојања.“ У доба кризе идентитета нација нуди извесни смисао и уводи ред у индивидуалном и колективном бивствовању. „Због тога национални идентитет остаје кључна егзистенцијална и политичка одредница за разумевање савременог света и међусобног односа појединца и друштвених група у њему.“³ Имајући у виду да национални идентитет обавља разне функције спољашње (територијална, економска и правно-политичка димензија) и унутрашње (етничка и културна димензија), од ве-

1 Антони Смит, *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 1998.

2 Владимир Н. Цветковић, „Национални идентитет и (ре)конструкција институција у Србији (идеологије, образовање и медији)“, *Филозофија и друштво*, Институт друштвених наука, Центар за филозофију и друштвену теорију, Београд, бр.19/2001, стр. 52.

3 Владимир Цветковић, исто, стр. 55.

ликог значаја је његов развој. Међутим, за изградњу не само националног, већ и за било коју другу групну идентификацију нужно је постојање медија (школство, штампа, телевизија итд.) који ће пренети заједничку „идеологију“.⁴

Основна теза рада јесте да образовање има једну од кључних улога у очувању националног идентитета које је отежано, али нужно у току процеса глобализације. Намеће се питање како у савременом свету у коме не бити глобализован значи исто што и бити искључен из света,⁵ прихватити конструктивно глобалне промене и сачувати своју специфичност, национални идентитет? Отуда је проистекла друга теза овог рада, која се намеће као одговор. Чувањем од заборава мисли и дела националних ствараоца кроз образовање доприносимо очувању националног идентитета. На тај начин је могућа конструкција и развој националног идентитета у складу са савременим глобалним изазовима уз очување националне специфичности. На примеру Вука Стефановића Карацића, покушали смо да прикажемо да су дела националних стваралаца важан део образовања, јер помажу очување националног идентитета.

У првом делу рада теоријски се обрађују савремени проблеми образовања у Србији, суштина процеса глобализације и њен утицај на процес образовања у Србији. У другом делу се анализирају криза националног идентитета, (не) могућности његовог очувања кроз процес образовања. Док је трећи део рада посвећен Вуку Стефановићу Карацићу и његовој улози у изградњи српског националног идентитета.

За истраживање ове теме комбиновано је неколико метода истраживања (хипотетичко-дедуктивни метод и анализа садржаја). Може се рећи да је основни метод истраживања анализа садржаја, односно литературе како стране, тако и домаће. Литература која је коришћена се може поделити на: литературу која се бави углавном дефинисањем појмова националног идентитета, транзиције образовања, глобализације и доприноса Вука Карацића, али и она која се бави ана-

4 Жан-Клод Руано-Борбалан, „Изградња идентитета”, у: *Идентитет(и): појединац, група, друштво* (приредили Катрин Халперн, Жан-Клод Руано-Борбалан), Клио, Београд, 2009, стр. 11.

5 Постоје и тезе да је свет у толикој мери глобализован да нема оних који су искључени из процеса глобализације, јер су ако не директно онда индиректно укључени у овај процес.

лизом појединих обележја образовног система у Србији, као и резултати појединих истраживања. Садашњица је под утицајем процеса глобализације који оставља трага на све сфере друштвеног живота, у овом случају на образовање. Образовни систем Србије суочава се са проблемом како да се задовоље глобални образовни стандарди, уз истовремено очување националног идентитета и образовања. Стога је научни циљ овог рада да укаже на актуелност овог проблема, како би се научним доприносом и отвореном дискусијом пронашло најоптималније решење. Дакле, смисао рада је да прикаже да Србија може да сачува свој национални идентитет и негује га кроз образовање и традицију, а да се истовремено модернизује и прихвата захтеве савременог окружења.

1. Савремени проблеми образовања у Србији глобализација и процес образовања

Процес глобализације прожима све поре друштвеног живота. Овај период транзиције није захватио „само неколико заосталих земаља које треба да ухвате прикључак са духом глобализације, већ је посредни транзиција у којој је читав капиталистички светски систем био трансформисан у нешто друго“.⁶ О самом појму и карактеру глобализације постоје теоријски и идеолошки спорови какав је глобализација процес.⁷ Једни глобализацију виде као историјски нужан процес,⁸ други га виде као пројекат доминације Запада, американизацију, трећи као деструктиван процес.⁹ Различита су мишљења аутора о глобализацији. Отуда Yeates¹⁰ примећу-

6 Имануел Волерстин, „Глобализација или период транзиције? Поглед на дугорочно кретање светског система» у: *Глобализација - мит или стварност* (приредио Владимир Вулетић), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003, стр. 92.

7 David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt, Perraton Jonathan, *Global Transformations: politics, economics and culture*, Polity Press, Cambridge, 1999.

8 Thomas L. Friedman, *The Lexus and the Olive Tree, Understanding globalisation*, Internet, <http://www.thomasfriedman.com/bookshelf/the-lexus-and-the-olive-tree>, 03/01/2015.

9 Mauro F. Guillen, “Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble? A Critique of Five Key Debates in the Social Science Literature”, *Annual Review of Sociology*, California, vol. 27/2001, pp. 235-260.

10 Nicola Yeates, “Globalization and Social Policy. From Global Neoliberal Hegemony to Global Political Pluralism”, Internet, <http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/Social-Welfare/69.pdf>, 05/01/2015.

је да једни виде глобализацију као решење за већину социјалних проблема, док је други сматрају примарним узроком многих социјалних проблема (сиромаштво¹¹, незапосленост и миграције¹², пренасељавање градова одласком са села, употреба дроге, ризичност друштва¹³, територијално искључење појединих из напретка,¹⁴ разарање породице,¹⁵ криминал, трговина сексом, радном снагом итд.). Управо зато што је глобализација динамичан процес, постоје дијаметрално супротна мишљења о њој.

Процес глобализације има несумњиво неоспоран утицај на образовање. Углавном је пажња усмерена на утицај глобализације на националне државе и економију, него на образовни систем. Међутим поједини аутори су се бавили овом тематиком: Бурбулес и Торес,¹⁶ Мејсон¹⁷, Епл, Кенвеј, Синг¹⁸, Марковић¹⁹, Савићевић²⁰ и др. Усвајањем Сорбонске декларације (1998), затим и Болоњске декларације (1999) процес глобализације образовања је добио на интензитету и ширини. Промене у образовном систему најбоље приказује прихватање и имплементирање Болоњског процеса у већини Европских земаља. О самом Болоњском процесу мишљења аутора су различита. За неке Болоњски процес јесте механизам усаглашавања образовних система у највећем броју међу

11 Cindi Katz, *Growing up global: economic restructuring and children's everyday lives*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2004.

12 Rachel Silvey, „Development and geography: anxious times, anemic geographies and migration“, *Progress in Human Geography*, 33(4), 2009, pp. 507–515.

13 Ulrich Beck, *Risk society : towards a new modernity*, Sage Publications, London, 1997.

14 Manuel Castells, End of Millenium, *Information Age. Economy, Society and Culture*, Blackwell Publishers, Oxford, 1998, vol.III.

15 Анђелка Милић, *Социологија породице: критика и изазови*, Чигоја штампа, Београд, 2001; Bahira Sherif Trask, *Globalization and Family: Accelerated Systemic Soccial Change*, Springer, New York, 2010.

16 Nicholas C. Burbules, Carlos Alberto Torres, *Globalization and Education*, Routledge, New York, 2000.

17 Robin Mason, *Globalising education, trends and applications*, Routledge, London, 1998.

18 Michael W. Apple, Jane Kenway, Michael Singh, *Globalizing Education*, Peter Lang, New York, 2005.

19 Данило Ж. Марковић, *Глобализација и образовање*, Просветни преглед, Учитељски факултет, Београд, 1999.

20 Душан М. Савићевић, Социо-филозофски основи Болоњске декларације, *Педагошка стварност*, 2007, вол. 53, бр. 7-8, стр. 565-586.

Европским државама, односно вид унапређивања образовног система и успостављања универзалног стандарда. Док је за друге тржишна реформа система образовања и ништа више.

Како би се Србија уклопила у своје окружење и околности савременог окружења, нарочито Европској унији потребан јој је квалитетан развој образовног система у складу са системима образовања на европским просторима. У протеклом периоду било је двадесетак реформи система образовања у Србији, међутим те реформе су биле парцијалне, углавном су се односиле на поједине сегменте система образовања (планове, програме и уџбенике), никада се нису односиле на образовни систем у целини. Влада Србије је 2012. године усвојила Стратегију развоја образовања у Србији до 2020. године (у даљем тексту: Стратегија²¹), као вид модернизације која се ослања на образовање становништва. У поменутој Стратегији²², као кључне карактеристике образовања у Србији наведене су: „1. економско сиромаштво (немогућност школовања деце - због издатака за образовање многе породице у Србији су се жртвовале да би обезбедиле деци школовање; често и изван земље), 2. углед који је образовање у Србији уживало (учитељи и професори су били, све до сасвим нових времена, веома уважавани), 3. у одређеним периодима српска држава је веома смислено образовала младе људе на врхунским европским универзитетима с циљем да то што су тамо научили пренесу другима по повратку у земљу. Током окрутних ратовања и веома сиромашних ратних година систем образовања је настављао да обавља свој национални задатак. Озбиљан национални подухват ка општем описмењавању и подизању образованости у земљи, уз све идеолошко-манипулативне мотиве, био је и израз националне опредељености за подизање општег образовног нивоа становништва.“

Садашњицу одликује криза српског идентитета и све већи број младих образованих људи у Србији има негативан став према својој земљи. Резултати истраживања ставова београдских средњошколаца и студената које је спровео Ми-

21 Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, Влада Републике Србије Министарство просвете и науке, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 107/12.

22 Стратегија, исто, стр. 5.

хаиловић²³ показују да су млади незадовољни друштвом, не прихватају идеолошки доминантне друштвене вредности (национализам...), окренути себи и својој приватности, спремни да напусте своју земљу. Такође се све већи број младих опредељује за одлазак из земље. Међутим како истиче Бобић²⁴, чињеница је да је емиграција младих из Србије (нарочито високообразованих) део једног ширег бурног демографског развоја у државама Централне и Источне Европе на крају двадесетог века. О „одливу мозгова“ из Србије почетком 90-их година двадесетог века постоје разне процене. Болчић²⁵ процењује да је око тридесет хиљада младих са факултетским дипломама тада напустило Србију. На основу емпиријских показатеља, Гречић²⁶ даје сличну процену да је у периоду блокиране трансформације (1990-2000. године) око 73 хиљада особа напустило земљу, од којих је преко 17 хиљада имало факултетску диплому. Ипак, овај истраживач процењује да је у поменутом периоду реалан број универзитетски образованих емиграната из Србије и Црне Горе износио преко 30 хиљада људи. Како примећује Суботић „проблем је што се Србима стално намеће осећај колективне кривице, док се злочини према нама стално ни подаштавају или негирају.“²⁷ Притисак страних медија, као и непотпуни садржаји школских уџбеника, доприносе слабљењу патриотизма и српског идентитета. Такође, „српски ђаци у основним и средњим школама више се о сопственој држави и нацији упознавају преко идеолошке матрице својих непријатеља : о „српском хегемонизму“ и „великосрпским тежњама“, него о светлим традицијама у историји свога народа.“²⁸

23 Срећко Михаиловић, „Жртвована генерација: омладина у епицентру негативних последица друштвене кризе“, *Социологија*, год. 36 (1994), бр. 3, стр. 316.

24 Мирјана Бобић, „Домаћинства Србије на почетку трећег миленијума социодемографска анализа“, *Социологија*, год. 46 (2004), бр. 4, стр. 351.

25 Силвано Болчић, „Измењена сфера рада“, у: *Друштвене промене и свакодневни живот: Србија почетком деведесетих* (прир. Силвано Болчић), Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, 1995, стр. 96.

26 Vladimir Grečić, "The Role of Migrant Professionals in the Process of Transition in Yugoslavia", *Međunarodni problemi*, 2002, Vol. 54, No. 3, p. 257.

27 Момчило Суботић, „Српски национални идентитет: историјски и савремени изазови“, *Политичка ревија*, 2011, вол. 29, бр. 3, стр. 27.

28 Момчило Суботић, исто, стр. 25.

Поводом школства у Србији Недељковић²⁹ додаје да „треба вратити српски дух у школу и да треба реформисати школу, као и цео систем васпитања од дна до врха, уклонити из школских програма преостале фалсификате и попунити опасне празнине у васпитању и знањима.“ У Стратегији се као кључни проблеми и недостаци савременог образовног система у Србији наводи да је: „систем образовања затворен у себе, одвојен од свог окружења, веома обликован комерцијалним интересима, изложен партијским утицајима, краткорочно дотериван углавном с циљем да се сви интереси задовоље без обзира на дугорочне последице таквог начина решавања проблема, да постоји изражена супротстављеност краткорочних економских интереса на једној страни и развојне мисије образовања на другој. Напетости које карактеришу ову супротстављеност су једна од највећих препрека за даљи ваљани развој система образовања. Све у свему, сви су незадовољни текућим стањем система образовања у Републици Србији а само мали број кључних актера је спреман за његове промене.“³⁰ У процесу транзиције образовања веома је важно питање којим путем ће се развити традиционалне структуре националних образовних система. Јер, сваки образовни систем се временом формира и надграђује у складу са историјским, културним и институционалним специфичностима националне државе. Процес глобализације изискује еволуцију образовног система, имплементирање нових глобалних вредности, стандарда у образовању. Свесни смо чињенице да је то неизбежан процес и да постоје многи разлози (социјално-политички и економски) за подстицање транзиције и развоја у образовању. Међутим, многе земље (Бразил, Русија и Кина) још увек показују неспремност и истичу потешкоће у процесу транзиције њихових образовних система.

Наравно да транзиција у образовању има својих предности, али и недостатака. Предности су то што образовање постаје доступно људима широм света, без обзира на националност и економску развијеност земље. Усклађивање обра-

29 Драган Недељковић, „Српски духовни простор је у нама“, у: *Српски духовни простор*, Зборник АНУРС, (прир. академик Милорад Екмечић), Бања Лука, Српско Сарајево, 1999, стр. 205.

30 Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, Влада Републике Србије Министарство просвете и науке, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 107/12.

зовних система погодује размену професионалног кадра, лакшу доступност информација и транспарентност знања. Захваљујући употреби савремених технологија отварају се могућности студирања на даљину (Open University, online education, offshore education), које пружа рационално коришћење времена и простора и финансија, јер се на тај начин умањују трошкови путовања и смештаја студената. Међутим поред свих предности које глобализација у образовању нуди, постоје и недостаци. Растућа комерцијализација међународних форми образовања није регулисана образовним системом у оквиру националних граница. То „доводи до мањкавости:

- у правној регулативи
- студенти троше новац у иностранству, не у својој земљи
- одлив мозга, након образовања не доприносе развоју локалних капацитета³¹

Као последица потрошачког друштва „образовање постаје роба“,³² при чему се губи смисао и квалитет образовања. Пораст интернационалних курсева и семинара, намеће потребу за изналажење решења, како би се контролисао и држао квалитет образовања на одређеном нивоу. Нека од решења су: успостављање глобалних стандарда и контрола не само од стране међународне комисије за признавање таквих образовних институција и пројеката, него и контрола од стране националних држава, боља заштита од сајбер криминала и строго санкционисање.

2. Криза националног идентитета, (не)могућности његовог очувања крз образовање

Појам нације и националног идентитета су сложени друштвени феномени. „Нација у свом изворном значењу значи заједницу људи истог порекла. Овако узета, нација се

31 Christopher Ziguas, „International trade in education services: governing the liberalization end regulation of private enterprise“, *Globalizing Education* (ur. Michael W. Apple, Jane Kenway, Michael Singh), Peter Lang, New York, 2005.

32 Душан М. Савићевић, Социо-филозофски основи Болоњске декларације, *Педагошка стварност*, 2007, вол. 53, бр. 7-8, стр. 565-586.

поклапа са појмом племена и народа. Језик спада у кључну одредницу нације. Поједностављено речено нација једнако језик.³³ Радмило Маројевић³⁴ такође пише о значају који имају српско национално писмо и језик, нарочито у доба када су Срби били под притисцима и суочавали се са кризом идентитета. Идентитет било индивидуални или колективни може се стећи на различите начине социјализацијом, стицањем знања, образовањем, испољавањем и неговањем свог талента и способности, путем нагона (креативни и стваралачки нагон) или пак рационалним односом према традицији, наслеђу и припадању. Кроз национални идентитет појединац проналази себе и своје „место“, односно открива своју културу, сазнаје и памти ко смо били у прошлости, али и ко смо у садашњости и садашњем окружењу. За разлику од других врста идентитета, оно што је карактеристично за национални идентитет јесте према наводима Шијаковића то што се „сматра човеку датим по рођењу, ту нема слободе избора чак и онда када се појединац налази просторно удаљен од главне етничке групе. Кроз национални идентитет се тражи стално од појединца да открива своју културу, да сазнаје и памти ко смо ми били у прошлости и у садашњем окружењу да се самоспозна и самоодреди.“³⁵ Овај дуготрајан процес који подразумева трагање за националним ја није једноставан, већ како Смит³⁶ примећује подразумева и однос појединца према њему, што остаје најзагонетнији елемент у току процеса. Имајући у виду да се сам идентитет испољава као део емотивног и психолошког склопа појединца, самим тиме је нераздвојан од очувања личног интегритета и сигурности, и како Џенкинс³⁷ примећује може да буде изузетно отпоран на промену. Али, национални идентитет је под сталним при-

33 Момчило Суботић, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 13.

34 Радмило Маројевић, *Тирилица на раскрићу векова*, Дечје новине, Горњи Милановац, 1991, стр. 61.

35 Иван Шијаковић, „Тероризам и проблем идентитета“, *Социологија*, 2002, вол. XLIV, бр. 3, стр. 245.

36 Антони, Д. Смит, *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 1998, стр. 34.

37 Ричард, Џенкинс, *Етницитет у новом кључу*, Библиотека XX века, Београд, 2001, стр. 81.

тиском савременог процеса глобализације што знатно може довести до његовог слабљења. Како би се ближе објаснила ситуација, неопходно је сагледати шире тренутну ситуацију.

Живот у садашњици се одвија између два паралелна света глобалног и локалног, који су све тешње испреплетани и међузависни. „Локални хоризонти“ се бескрајно проширују, врши се хомогенизација укуса, забаве и хране, као и животних стилова.³⁸ Свакодневно смо под утицајем светских дешавања, који готово неприметно обликују културни идентитет. Како Томлисон примећује космополитска култура доводи до осећања припадности и отворености према свету.³⁹ Формира се идентитет грађанина света, који не поништава национално осећање, јер људи се могу истовремено осећати и као припадници једне нације, региона и света. Глобализација ствара сложеније друштвене односе, нове конекције и интеграције економије и културе у светски систем.⁴⁰ Дакле, целокупан процес глобализације је турбулентан, а њени ефекти прожимају свакодневницу. Нове ИТ (информацијске технологије) повезују свет у глобалне мреже инструменталности. Та способност умрежавања постала је могућа захваљујући важним открићима у телекомуникацијама и технологији рачунарског умрежавања. Људи свакодневно бораве на интернету, у сајбер простору. Њихов идентитет тада зависи искључиво од тога како појединац себе представи помоћу тастатуре (nickname-надимак). У таквим условима уз подстицање форме хомогенизације везе са локалитетом бивају ослабљене, што може довести до угрожавања културног идентитета. Као негативне последице поједини аутори наводе „културни империјализам“.⁴¹ Други виде то потискивање и нестајање традиционалних култура, као наметање „западне културе“, односно као нови вид колонизације⁴² која је последица процеса глобализације.

38 Едгар Морен, *Дух времена: есеј о масовној култури*, Култура, Београд, 1967.

39 John Tomlinson, *Globalisation and Culture*, Cambridge, Polity Press, 1999.

40 Douglas Kellner, *Globalization and the Postmodern Turn*, Internet, <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner>, 03/06/14, p. 9.

41 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008.

42 Robin Mason, *Globalising education, trends and applications*, Routledge, London, 1998.

На унутрашњој основи национални идентитет омогућава према наводима Смита⁴³: 1) обезбеђивање друштвених спона између припадника нације, које су садржане у заједничким вредностима, симболима, традицији: застава, монета, химна, споменици, церемоније и др.; 2) социјализацију припадника нације као „држављана“ и „грађана“ која се данас постиже стандардизованим, обавезним, масовним и јавним системима образовања; 3) одређивање и лоцирање појединачних идентитета/ појединачних „ја“ кроз призму националног идентитета. Дакле, од великог значаја је којим путем ће се развити традиционалне структуре националних образовних система. Традиција и обичаји као део културне баштине имају важну улогу у очувању идентитета једног народа. Они су корен сваког народа, јер нуде знање које се преноси генерацијама. Настајали су да би задовољили различите људске потребе. Али, како се одређене потребе развијају и мењају, тако се мењају и обичаји. Сведоци смо да су многи стари обичаји превазиђени, односно заборављени током дугог временског периода. Међутим, данас у доба глобалних притисака постоји све већа потреба да се обичаји сачувају и прилагоде савременом (модерном) начину живота. Колико је важно чување традиције и обичаја говори изрека „боље земљу продати, него обичаје изгубити“. Иако се многе културе преплићу и развијају под утицајем других културних образаца, ипак свака од њих задржава значајан део своје аутентичности. Духовни развој једног народа на најбољи начин се разуме проучавањем обичаја и културне традиције.

Тренутно је актуелан рад Владе Србије прикључењу Европској Унији. Како Суботић примећује „када је у питању национални идентитет и приступање Европској Унији као наднационалној политичкој заједници, која пледира за стварање једног ширег културног и државног идентитета, старе европске-државе нације, иако су формално приступиле „породици европских народа“, прилично чврсто се држе своје вековне државно-правне и националне традиције и идентитета. Уосталом, западноевропске државе: Француска, Немачка, Италија, Енглеска, Шпанија... засноване су на национал-

43 Антони Смит, *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 1998, стр. 32-36.

ном принципу, њихов духовни простор и национални идентитет поклапа се са националном државом. Овде је држава формирала нацију што није случај са Србијом⁴⁴ Имајући у виду да је језик тесно повезан са националним питањем разумљиво је да је у време илирског покрета удар на идентитет српског језика, био и удар на национални идентитет Срба. Скорија криза националног идентитета извршена је кад је проглашена државна самосталност Црне Горе 2006. године. Како Маројевић примећује „Срби су губили своје етничко име и осећај припадности српској култури, српском националном писму и српској историји, али су задржавали свој језик.“⁴⁵ Име Вука Караџића забележено је у историји управо због интересовања и борбе за српски језик.

Неоспоран је допринос Вука С. Караџића у очувању националног идентитета имајући у виду да је Вукова ћирилица национално писмо српског народа. Његов начин рада нам може послужити као одговор на савремену ситуацију, отуда Калезић пише „Вук неће да преноси старо у ново, неће ни да ствара ново без везе и односа са старим, него- ново да органски израста из старог, да је одиста ново.“⁴⁶ Дакле, Вук нам даје пример за будућност „држећи везу старог које је прошло али није пропало, и полазећи ка новоме које је још неостварено, Вук је држао њих близу једно другоме, и успостављао, а не кидао континуитете. У томе је био потпуно реалистичан, јер је схватао народ и његове нараштаје –и минуле и долазеће- као једну живу органску цјелину, а не као мртву механичку повезаност.“⁴⁷ Да бисмо традицију сачували, неопходно је да се кроз процес образовања сачувају аутентична дела и допринос националних стваралаца. У супротном временом можемо изгубити оно што нас одваја од других, национални идентитет. Зато је наредно поглавље покушај да се ослика величанствени допринос Вука Стефановића Караџића у очувању националног идентитета у нас Срба.

44 Момчило Суботић, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 10.

45 Радмило Маројевић, *Ћирилица на раскрићу векова*, Дечје новине, Горњи Милановац, 1991, стр. 120.

46 Димитрије М. Калезић, “Вук Караџић између старог и новог”, *Друштвена и политичка мисао Вука Караџића : зборник радова са научног скупа Српске академије наука и уметности* (приредио Михајло Марковић), Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 338.

47 Димитрије М. Калезић, исто, стр. 340.

3. Вук Стефановић Караџић

У доба превирања и променама узрокованих процесом глобализације, дела Вука Стефановића Караџића и других великана српске науке су налик смерницама на путу транзиције образовања. Процес реформације образовања, као и целокупан процес глобализације кривудава је, неизвесан, захтева пажљиво увођење новина и прихватање глобалних образовних стандарда. Али, усаглашавање образовних система националних држава не сме да значи одрицање од традиционалног учења и националног идентитета.

Вук Стефановић Караџић (Тршић, 6. новембар 1787 – Беч, 7. фебруар 1864.) - готово да нема оног ко у Србији није чуо за његово име. Овај великан српске мисли прве половине XIX века, „свестан колико је по један народ од великог политичког значаја имање сопствене историје“⁴⁸, оставио је огроман број података и сачувао далеку прошлост јуначких времена за будуће нараштаје. Красиле су га велика љубав према свом народу и традицији. Записао је велики број песама уз које је одрастао о јунаштву Краљевића Марка, старца Вујадина и Милоша Обилића.

Допринос Вука Стефановића Караџића у научном погледу је непроцењив. „За Караџића се може рећи да је био први стручни истраживач нашег друштва и да је први користио стручно-научну терминологију“⁴⁹. Његов допринос, како Лукић примећује „тешко је сврстати у поједине науке, због научне синтезе која је приметна у његовим радовима и којој се тежи и данас. Својим радом је задирао у све области националних друштвених наука: лингвистику, етнографију, антропогеографију, историју и фолклористику. Све је то чинило део једне јединствене науке о српском народу, науке која је требала да да потпуну слику његовог стварног материјалног, друштвеног и државног живота, као и слику његовог

48 Драган Симеуновић, „Политичка мисао Вука Караџића”, *Друштвена и политичка мисао Вука Караџића : зборник радова са научног скупа Српске академије наука и уметности* (приредио Михајло Марковић), Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 65.

49 Марко Атлагић, „Допринос Вука Стефановића Караџића помоћним историјским наукама“, *Баштина*, 2006, св. 20/2, стр. 373.

духовног стваралаштва⁵⁰. У проучавању појава свог времена код Вука доминира метода посматрања и учествовања, али се служио и одређеним истраживачким техникама: статистиком, анализом докумената, компарацијом, интервјуом и др. Разумљиво, користио се статистиком и другом методологијом у мери у којој је била развијена у његово доба.

Вук је „обавио посао који би данас тешко обавили цели институти“, даље Лукић примећује „и поред свих тешких услова, и поред сталне оскудице у којој се налазио, ипак је стално путовао и неуморно прикупљао грађу како би све-страно описао живот свога народа⁵¹. Управо због тога би се и данашњи социолози и политиколози, могли учити од њега како до податка треба доћи на лицу места, на „терену“, доживети га и проверити лично. Вук Стефановић Караџић нам даје пример да никада не одустанемо од своје традиције и културе, јер то је оно што је део нашег идентитета. Иако је велики део свог живота провео у иностранству, никада није изгубио везу са својим народом и земљом.

Вук је један од твораца српске националне свести. У својим делима (*Српском рјечнику*,⁵² *Живот и обичаји народа српскога*,⁵³ *О друштву*⁵⁴, и др.) пружа драгоцене информације о српском народу, његовој историји и географији. Јасно је видео правац кретања друштва и описао основне елементе културе: језик, правопис, основне податке како материјалне културе (опис насеља, становања, одевања, рада), тако и духовне културе (описује обичаје и непосредно износи целокупно духовно стваралаштво од песама до загонетки), податке о саставу и распореду становништва, о историји стварања нове националне државе, као и „анализу зачетака парламентарне власти у Србији.“⁵⁵ Обраћао је посебну пажњу на борбу

50 Радомир Лукић, „Вук с гледишта социологије“, *Реферати и саопштења / 17. научни састанак слависта у Вукове дане* [Међународни научни скуп Вук Караџић и његово дело у свом времену и данас], Београд, 1991, стр.13-25.

51 Радомир Лукић, исто.

52 Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Просвета, Београд, 1818.

53 Вук Стефановић Караџић, *Живот и обичаји народа српскога*, Народна књига, Београд, 2005[1867].

54 Вук Стефановић Караџић, *О друштву/ Вук С. Караџић* (избор и увод Цветко Костић), Просвета, Београд, 1964.

55 Драган Симеуновић, „Политичка мисао Вука Караџића“, *Друштвена и политичка мисао Вука Караџића : зборник радова са научног скупа Српске акаде-*

за власт, као и на политички конфликт. Дао је изванредну анализу политичких прилика, процеса и појава у Србији тога доба, такође и изванредну анализу успостављања слоја професионалних политичких управљача у Србији. Уочио је класну поделу међу хришћанским и турским становништвом у српским крајевима. Дао је „основу за детаљније проучавање односа религије и етничког идентитета. Показао је да је у том тренутку верска припадност битно утицала на национално одређивање нашег народа.“⁵⁶ Вук је такође описао улоге и статусе одређених личности у друштвеној хијерархији: господар, кмет, роб, поп, шегрт, хајдук, сточар, и други.⁵⁷

„Особито је много социолошке грађе Вук оставио у својим, често и узгредним забелешкама... Услед његовог оштрог посматрачког дара за друштвене односе, јарко искрсава цела једна примитивна сељачка средина, груба и сурова, неука и сирова, опијена традицијом, али и самосвесна, полетна, револуционарна, смела, пријемчива за лепоту својих сопствених творевина и своје несрећне и тешке историје. Добијају се јасне слике као да је Вук снимиио филм живота свога народа“⁵⁸ „Из Вуковог исцрпног описа настанка и рада Совјета види се да је он сматрао да власт у Србији треба демократизовати и да је Совјет, и поред тога што није доносио поделу власти на законодавну, извршну и судску, већ оличавао све три заједно, био прави и у том тренутку једини, могући инструмент политичке модернизације и демократизације, у исти мах и централизоване, али услед честе самовоље старешина, и разубеђене устаничке власти“⁵⁹ Даље, Вук је као разлог због кога млади Срби напуштају земљу и одлазе да живе у иностран-

мије наука и уметности (прир. Михајло Марковић), Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 69.

56 Мирољуб Јевтић, „Утицај религије на етничке односе у делу Вука Караџића”, *Друштвена и политичка мисао Вука Караџића : зборник радова са научног скупа Српске академије наука и уметности* (прир. Михајло Марковић), Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 174.

57 Цветко Костић, „Вук Караџић и социологија“, *Анали Филолошког факултета. Караџићев зборник*, БИГЗ, Београд, 1966, св. 5, стр. 285-294.

58 Радомир Лукић, „Вук с гледишта социологије“, *Реферати и саопштења / 17. научни састанак слависта у Вукове дане* [Међународни научни скуп Вук Караџић и његово дело у свом времену и данас], Београд, 1991, стр.15.

59 Драган Симеуновић, „Политичка мисао Вука Караџића”, *Друштвена и политичка мисао Вука Караџића : зборник радова са научног скупа Српске академије наука и уметности* (прир. Михајло Марковић), Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 70.

ству видео тадашњу политичку и економску неуређеност и нестабилност Србије. Ко што видимо, Вуково дело не застарева, обзиром да у његовом раду можемо пронаћи смернице за будуће нараштаје. „Свој патриотизам и жељу за стабилизацијом Србије путем њене политичке и сваке друге модернизације испољава на крају свог знаменитог писма - споменика његовој политичкој храбрости, када испољава наду да би тиме Србија „постала налик на Европејску државицу свога реда“ у којој „тамошњи синови не би желели, ту живећи, да буду подајници други држава“.⁶⁰

Вук Стефановић Караџић је како Лукић истиче „пуним ведром захитао из непосредног извора у коме је и сам учествовао и причао, причао као и сваки слепи гусар“⁶¹ То што је Вук С. Караџић оставио за собом је „истина о нашем патријархалном друштву“, и како Костић даље примећује „због тога сваки онај којему је стало да упозна то друштво и његове токове треба да упозна и моћни Вуков допринос“⁶² Вук Стефановић Караџић и његова безкомпромисна борба за истином треба да служи за пример, не само онима који желе да се баве науком, него и нашим наследницима. Јер, прихватање глобалних друштвених стандарда, без помена на традицију и националну културу, може довести до заборава и губитка националног идентитета. Промене у образовном систему су неминовне, имајући у виду дешавања на светској сцени. Јер, процес глобализације је немогуће избећи. Важно је да уведене промене доприносе развоју образовног система, уз очување културних специфичности, наших националних стваралаца и њихових дела. Вук Стефановић Караџић, као и остали наши плодносни мислиоци могу нас мотивисати током процеса транзиције образовања и њихова дела могу нам послужити као „путокази у будућност“⁶³. Јер, иако је много

60 Драган Симеуновић, исто, стр. 71.

61 Радомир Лукић, „Вук с гледишта социологије“, *Реферати и саопштења / 17. научни састанак слависта у Вукове дане* [Међународни научни скуп Вук Караџић и његово дело у свом времену и данас], Београд, 1991, стр.14.

62 Цветко Костић, „Вук Караџић и социологија“, *Анали Филолошког факултета. Караџићев зборник*, БИГЗ, Београд, 1966, св. 5, стр. 287.

63 “Путокази у будућност” Ову кованицу срећемо у: Димитрије М. Калезић, “Вук Караџић између старог и новог”, *Друштвена и политичка мисао Вука Караџића : зборник радова са научног скупа Српске академије наука и уметности* (приредио Михајло Марковић), Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 339.

путовао и сакупио знања, Вук никада није одустао од традиције и обичаја свог народа. „Као на жеравици или ваги, он стоји, гледа напријед и одмјерава правце, али интензивно држи у пажњи садржаје прошлости и схвата их као живе димаре за кретање напријед. Он није хтио назад, јер би то било узалудно враћање у минуло; он је хтио напријед, али не по сваку цијену и кидајући везе, особито органске и узрочне, са минулим нараштајима, садржајима, традицијом. У самој ствари, тежиште Вукова интересовања је било на успостављању, држању и даљем неговању континуитета или прејемства, а то је оно што су стари Латини именовали изразом (*successio*) или у новолатинском *continuatio*. У питању је онај тајанствени флуид који гарантује идентитет, и лични-појединца, и колективни- народ као цјелине“⁶⁴ Дакле, образовање треба да споји традиционално и глобално у себи, у мери у којој једно друго не угрожавају. Тако да се не преноси старо у ново, нити да се ствара ново без везе и односа са старим, него да ново заиста израста органски из старог. На тај начин је кроз образовање, чувањем националног наслеђа од заборава и потискивања глобалним садржајима уз неминовно истовремено усвајање новина, могуће очување националног идентитета.

Литература

- Apple M. W., Kenway J., Singh M., *Globalizing Education*, Peter Lang, New York, 2005.
- Beck, Ulrich, *Risk society : towards a new modernity*, Sage Publications, London, 1997.
- Burbules, Nicholas C., Torres, C.A., *Globalization and Education*, Routledge, New York, 2000.
- Castells, Manuel, End of Millenium, *Information Age. Economy, Society and Culture*, Blackwell Publishers, Oxford, 1998, vol. III.

64 Kalezić, M. Dimitrije, “Vuk Karadžić između staroga i novoga”, u: Marković, Mihajlo (ur.), *Društvena i politička misao Vuka Karadžića : zbornik radova sa nučnog skupa Srpske akademije nauka i umetnosti*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, str. 336.

- Friedman, Thomas L., *The Lexus and the Olive Tree, Understanding globalisation*, Internet, <http://www.thomasfriedman.com/bookshelf/the-lexus-and-the-olive-tree>, 03/01/2015.
- Grečić Vladimir, "The Role of Migrant Professionals in the Process of Transition in Yugoslavia", *Međunarodni problemi*, 2002, год. 54 (2002), бр. 3.
- Guillen, Mauro F. "Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble? A Critique of Five Key Debates in the Social Science Literature", *Annual Review of Sociology*, California, Vol. 27/2001.
- Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton Jonathan, *Global Transformations: politics, economics and culture*, Polity Press, Cambridge, 1999.
- Katz, Cindi, *Growing up global: economic restructuring and children's everyday lives*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2004.
- Kellner, Douglas, *Globalization and the Postmodern Turn*, Internet, <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner>, 03/06/14, p. 9.
- Mason, Robin, *Globalising education, trends and applications*, Routledge, London, 1998.
- Silvey, Rachel, "Development and geography: anxious times, anemic geographies and migration", *Progress in Human Geography*, 33(4), 2009.
- Tomlinson, John, *Globalisation and Culture*, Cambridge, Polity Press, 1999.
- Yeates, Nicola "Globalization and Social Policy. From Global Neoliberal Hegemony to Global Political Pluralism", Internet, <http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/Social-Welfare/69.pdf>, 05/01/2015.
- Ziguras, Christopher, "International trade in education services: governing the liberalization and regulation of private enterprise", *Globalizing Education* (ur. Michael W. Apple, Jane Kenway, Michael Singh), Peter Lang, New York, 2005.
- Атлагић, Марко, „Допринос Вука Стефановића Караџића помоћним историјским наукама“, *Баштина*, 2006, св. 20/2.
- Бобић, Мирјана, „Домаћинства Србије на почетку трећег миленијума социо-демографска анализа“, *Социологија*, год. 46 (2004), бр. 4.
- Болчић, Силвано, „Измењена сфера рада“, у: *Друштвене промене и свакодневни живот: Србија почетком деведесетих*

- (прир. Силвано Болчић), Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, 1995.
- Волерстин, Имануел „Глобализација или период транзиције? Поглед на дугорочно кретање светског система», у: *Глобализација - мит или стварност* (приредио Владимир Вулетић), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.
- Јевтић, Мирољуб, “Утицај религије на етничке односе у делу Вука Караџића”, *Друштвена и политичка мисао Вука Караџића : зборник радова са научног скупа Српске академије наука и уметности* (прир. Михајло Марковић), Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Калезић, Димитрије М., “Вук Караџић између старог и новог”, *Друштвена и политичка мисао Вука Караџића : зборник радова са научног скупа Српске академије наука и уметности* (приредио Михајло Марковић), Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Костић, Цветко, „Вук Караџић и социологија“, *Анали Филолошког факултета. Караџићев зборник*, БИГЗ, Београд, 1966, св. 5.
- Лукић, Радомир, „Вук с гледишта социологије“, *Реферати и саопштења / 17. научни састанак слависта у Вукове дане* [Међународни научни скуп Вук Караџић и његово дело у свом времену и данас], Београд, 1991.
- Марковић, Данило Ж., *Глобализација и образовање*, Просветни преглед, Учитељски факултет, Београд, 1999.
- Маројевић, Радмило, *Тирилица на раскрићу векова: огледи о српској етничкој и културној самосвести*, Дечје новине, Горњи Милановац, 1991.
- Милић, Анђелка, *Социологија породице: критика и изазови*, Чигоја штампа, Београд, 2001.
- Михаиловић, Срећко, „Жртвована генерација: омладина у епицентру негативних последица друштвене кризе“, *Социологија*, год. 36 (1994), бр. 3.
- Морен, Едгар, *Дух времена: есеј о масовној култури*, Култура, Београд, 1967.
- Недељковић, Драган, „Српски духовни простор је у нама“, у: *Српски духовни простор*, Зборник АНУРС, (прир. академик Милорад Екмечић), Бања Лука, Српско Сарајево, 1999.

- Руано-Борбалан, Жан-Клод, “Изградња идентитета”, у: *Идентитет(и): појединац, група, друштво* (приредили Катрин Халперн, Жан-Клод Руано-Борбалан), Клио, Београд, 2009.
- Савићевић, Душан М., „Социо-филозофски основи Болоњске декларације“, *Педагошка стварност*, 2007, вол. 53, бр. 7-8.
- Симеуновић, Драган, “Политичка мисао Вука Караџића”, *Друштвена и политичка мисао Вука -Караџића : зборник радова са научног скупа Српске академије наука и уметности* (прир. Михајло Марковић), Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Смит, Антони, *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 1998.
- Стефановић Караџић, Вук, *Живот и обичаји народа српскога*, Народна књига, Београд, 2005[1867].
- Стефановић Караџић, Вук, *О друштву* (избор и увод Цветко Костић), Просвета, Београд, 1964.
- Стефановић Караџић, Вук, *Српски рјечник*, Просвета, Београд, 1818.
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, Влада Републике Србије Министарство просвете и науке, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 107/12.
- Суботић, Момчило „Српски национални идентитет: историјски и савремени изазови“, *Политичка ревија*, 2011, вол. 29, бр. 3, стр. 27.
- Суботић, Момчило, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Sherif Trask, Bahira, *Globalization and Family: Accelerated Systemic Social Change*, Springer, New York, 2010.
- Цветковић, Владимир Н., „Национални идентитет и (ре)конструкција институција у Србији (идеологије, образовање и медији)“, *Филозофија и друштво*, Институт друштвених наука, Центар за филозофију и друштвену теорију, Београд, бр.19/2001.
- Чомски, Ноам, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008.
- Џенкинс, Ричард, *Етницитет у новом кључу*, Библиотека XX века, Београд, 2001.
- Шијаковић, Иван, „Тероризам и проблем идентитета“, *Социологија*, 2002, вол. XLIV, бр.3.

Ivana Vasiljevic

*VUK KARADZIC, NATIONAL IDENTITY
AND CONTEMPORARY PROBLEMS OF
EDUCATION IN SERBIA*

Resume

This paper discusses the importance of national identity during the globalization, whose impacts on the education system and national identity are multiple. The sense of this paper is to identify and review the challenges, advantages and disadvantages of transition in education, but also the consequences of this process in preserving national identity. Text is composed of three parts. First part deals with the theoretical essence of globalization and its impact on the educational process. In the second part of this paper (im)possibility of maintaining national identity will be analyzed. While the third part deals with contribution of Vuk Stefanovic Karadzic in preservation of Serbian national identity. The purpose of this paper is to show that we need to store works of national creators from oblivion through education, because so we keep national identity during the transition process caused by globalization. Vuk Stefanovic Karadzic showed that tradition and customs illustrate spiritual development of the nation. Hence, special attention was devoted to the contribution of Vuk Stefanovic Karadzic, who advocated for safeguarding national identity, and modernisation as unity between the old and the new. Therefore, during transition of education revitalized tradition and heritage authors becomes one of the most important tasks in education. Having that in mind we can keep our heritage and also accept global education trends.

Keywords: education, globalization, transition, national identity, Vuk Stefanovic Karadzic.

Овај рад је примљен 5. јула 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. августа 2015. године.